

Олег Комар
Уманський державний
педагогічний університет
імені Павла Тичини
(м. Умань, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ «СПІЛЬНОГО РИТМУ» ЕТНОСУ З ПОГЛЯДУ СУЧАСНОЇ ЕТНОЛІНГВІСТИКИ

Мовний етноцентризм будь-якого народу простежується у притаманному лише йому одному «спільному ритмі», який зумовлює особливості мовного буття. Спільність виражається у різних аспектах діяльності, але її показником виступають передусім мова і культура народу.

Поняття «спільного ритму» належить Л. Гумільову. Він увів його для позначення природних сил, які впливають на утворення та функціонування етнічних груп. Дослідник вважав, що в основі етнічного розподілу лежить різниця поведінки особистостей, які становлять той чи той етнос. Вони взаємодіють між собою, тому неодмінно виникає цілісність, яка є емоційно, психологічно та поведінково налаштованою, що, напевно, має фізичну природу. Це і є «спільним ритмом» етносу, тобто однаковою вібрацією біострумів особистостей, що входять до його складу [1, 65].

Л. Гумільов вважав, що етнічна характеристика найкраще сприймається і піддається розумінню з огляду на великі маси, а не на поодинокі випадки. Він порівнює етнос з гуртожитком як формою спільного життя людей, причому розмір, стиль життя та мова такого «гуртожитку» тісно пов'язує із ландшафтом, на якому проживає той чи той етнос, зауважуючи, що зв'язок етнічної культури з географією є надзвичайно важливим, хоч він не може бути визначальним у всій складності взаємовідношень етносів з оточуючим їх світом. Етнічне буття, так само як і мова, яка його відображає, перебуває під значним впливом не тільки ландшафтних особливостей місця проживання етносу, а й залежить від кліматичних умов, історичних подій, рівня культурного розвитку, характеру відносин з іншими етносами тощо [там само, 70].

«Спільний ритм» може мати різноманітний характер, залежно від територіальної, соціальної чи ієрархічної належності. Л. Гумільов диференціює це поняття для різних етносів протягом періоду їх етногенезу, зазначаючи, що кожна з підструктур має свій власний «спільний ритм», відмінний від інших, але підпорядкований вищому. Схематично зображуємо це у таблиці 1.

Таблиця 1.

Суперетнос	
Етнос	
Субетнос	
Конвіксії	Консорції

Відповідно до особливостей «спільного ритму» того чи того етносу реалізується мовна діяльність окремих його представників. Так, особливості буття кожного підрівня, означеного в таблиці, можуть відобразитися у соціолектах, знаходити реалізацію у повсякденному спілкуванні членів соціальних груп, хоч характер таких соціолектів визначається саме загальною мовною ритмікою цілого етносу.

Особливості «спільного ритму» будь-якого народу можна віднайти, зокрема, у синонімічних рядах лексичного шару його мови, оскільки в них найяскравіше відбивається закон аналогії та простежуються елементи подібності мовних явищ за семантичними та символічними ознаками. Скажімо, таке сакральне для кожного українця поняття, як *хата*, реалізується в мові у вигляді синонімів: сучасне – *житло, господа, помешкання, оселя*, минуле – *обійстя* (з нейтральним забарвленням; приміщення, призначене для життя людей, разом з прилеглим до нього домашнім господарством); *хатина* (часто невелика, убога); *покій* (навпаки, розкішне, багате приміщення); *світлиця* (чисте, парадне приміщення); традиційно-народні варіанти – *мазанка, хворостянка, ліплянка* (зроблена з глини, сирцевої цегли або хмизу, обмазаного глиною); більш сучасні *квартира* (частина житлового будинку з окремим

входом) та *кімната* (окреме приміщення переважно для проживання в квартирі, будинку) [2; 3].

Широка палітра значень говорить про важливість концепту *хата* як стереотипу мовної свідомості та вказує на особливості духовного світу українця. Зокрема, в англійській мові синонімічний ряд відповідного концепту набагато коротший. Це *house* (помешкання або будівля, в якій живе людина), *home* (домашнє вогнище, сім'я), *household* (господарство), *place* (оселя), *room* (кімната, квартира), *shelter* (притулок) [4]. Звідси розуміємо, що той самий концепт може сприйматися у ритмі конкретної мови по-особливому та відігравати різні за значущістю ролі у різних мовах.

«Спільний ритм» виражається у різних аспектах етнічної діяльності, впливає на її структуру та організацію. Оскільки ж мова і культура народу є невід'ємними його виразниками, говоримо і про етномовний ритм, який виражається передусім в насичених етнокультурною символікою національно-маркованих мовних одиницях у варіативності їхніх проявів: питомій лексиці, фразеологізмах, пареміях, а також в епітетах, порівняннях, метафорах, власних назвах, композитах, асоціативних зв'язках тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гумилев Л.Н. География этноса в исторический период / Л.Н. Гумилев. – Л. : Наука, 1990. – 280 с.
2. Словник синонімів української мови / А.С. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук : [у 2 т.]. – К. : Наукова думка, 2001.
3. Словник української мови / Кер. В.В. Німчук та ін. / Відп. ред. В.В. Жайворонок. – К. : ВЦ «Просвіта», 2012. – 1320 с.
4. Longman Dictionary of Contemporary English / [director, Della Summers]. – Pearson Education Limited, 2005. – 1950 p.